

ФИЛМ

LUGARDA
1968

ХОЛОКАУСТ, СЕЋАЊЕ, КУЛТУРА (I)

Уредници
Катарина Мелић
Милена Нешић Павковић
Драган Бошковић

ХОЛОКАУСТ, СЕЋАЊЕ, КУЛТУРА

Крагујевац
2022.

САДРЖАЈ

Александра В. Чебаишек

ЋУТАТИ ИЛИ ГОВОРИТИ:

ПЕДАГОШКИ АСПЕКТИ ХОЛОКАУСТ-ДИСКУРСА / 11

Марија Д. Луковић

НОВИ ЈЕЗИК ХУМАНИЗМА:

НЕ ЗАБОРАВИТИ ХОЛОКАУСТ! / 23

Ивана П. Остојић

ДЕГЕНЕРИСАНА УМЕТНОСТ:

ИМАЛИ СУ ЧЕТИРИ ГОДИНЕ / 35

Анђела Т. Вујошевић

ДИСКУРСИВНЕ РЕПРЕЗЕНТАЦИЈЕ ХОЛОКАУСТА:

СТВАРАЛАШТВО АНСЕЛМА КИФЕРА / 49

Јована Д. Костић

РОК'Н'РОЛ И ХОЛОКАУСТ / 59

Александра С. Секулић

НЕПРАВО У НЕМАЧКОЈ ЗА ВРЕМЕ НАЦИОНАЛСОЦИЈАЛИЗМА / 67

Катјарина С. Лазић

РЕФЛЕКСИЈА ПРОШЛОСТИ И ПОЕТИКА ПОСТМЕМОРИЈЕ / 83

Лела М. Вујошевић

ДВЕ ПЕТИЦИЈЕ: НЕ ДАМО ЈЕВРЕЈЕ – НАШЕ КОМШИЈЕ / 93

Гордана М. Јоцић

„АРИЈЕВСКИ ПАРАГРАФ” И РАСНЕ ТЕОРИЈЕ

У СРБИЈИ ТОКОМ ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА / 111

Бојана Г. Ракоњац

ШЕКСПИРОВ *МЛЕТАЧКИ ТРГОВАЦ* КРОЗ ПРИЗМУ

АНТИСЕМИТИЗМА У ТРИ ИЗВЕДБЕ: ДВОРСКО ПОЗОРИШТЕ

БЕЧ (1943), ЈУГОСЛОВЕНСКО ДРАМСКО ПОЗОРИШТЕ

БЕОГРАД (2004) И ВЕНЕЦИЈАНСКИ ГЕТО (2016) / 125

Сандра Р. Тешиновић

ДИСКУРС О НАЦИСТИЧКОЈ ПРОШЛОСТИ У РОМАНУ

СТАРИ МАЈСТОРИ ТОМАСА БЕРНХАРДА / 137

Теодора С. Илић

БУДУЋНОСТ СЕБАЊА НА ХОЛОКАУСТ:

ПОСТМЕМОРИЈА У РОМАНУ *EAST-WEST STREET*

ФИЛИПА СЕНДСА / 151

Верка Г. Карић

ДАНИЛО КИШ И ИСТРАЖНИ ДИСКУРС:

ХОЛОКАУСТ И ЈЕВРЕЈСКИ ИДЕНТИТЕТ У ДЕЛУ *ПСАЛАМ 44* / 163

Драѓана М. Вучковић

АНТИСЕМИТИЗАМ У ДЕЛУ *ДНЕВНИК* ЕЛЕНЕ БЕР / 173

Дуња Д. Томовић

РЕПРЕЗЕНТАЦИЈА ЛОГОРА У РОМАНУ
ПИСАЊЕ ИЛИ ЖИВОТ ХОРХЕА СЕМПРУНА / 193

Милица М. Карић

БИТИ ЈЕВРЕЈИН: ПРИЧА ЈЕВРЕЈИНА ЛУТАЛИЦЕ ЖАНА Д'ОРМЕСОНА / 207

Илија Д. Обровић

(НЕ)СУОЧАВАЊЕ СА ПРОШЛОШЋУ НА ПРИМЕРУ
РОМАНА ИСЕЉЕНИЦИ В. Г. ЗЕБАЛДА / 223

Јована Д. Стојановић

КРВАВА ПОВРАТНА СПРЕГА
– ГЕЦ И МАЈЕР У ОГЛЕДАЛУ СМРТИ / 245

Александра З. Стојановић

УЧЕЊЕ ПОСЛЕ АУШВИЦА: ХОЛОКАУСТ У КЊИЖЕВНОСТИ ЗА ДЕЦУ НА
ПРИМЕРУ РОМАНА ДЕЧАК У ПРУГастој ПИЦАМИ ЦОНА БОЈНА / 255

Сара Николић

ЖИВОТ ЈЕВРЕЈА ЗА ВРЕМЕ ОКУПАЦИЈЕ
У РОМАНУ САРИН КЉУЧ ТАТЈАНЕ ДЕ РОНЕ / 269

Тамара Јевремовић

ТРАГАЊЕ ЗА ДОРОМ У ДЕЛУ ДОРА БРУДЕР ПАТРИКА МОДИЈАНА / 283

Јована З. Белић

СУОЧАВАЊЕ СА ПОЧИНИЛАЧКОМ ПРОШЛОШЋУ У
ФИЛМУ ЛОРЕ РЕДИТЕЉКЕ КЕЈТ ШОРТЛАНД / 293

БИОГРАФИЈЕ АУТОРА / 309

Тамара Јевремовић¹

*Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Катедра за романистику
Мастер академске студије*

ТРАГАЊЕ ЗА ДОРОМ У ДЕЛУ ДОРА БРУДЕР ПАТРИКА МОДИЈАНА

У овом раду говори се о улози коју је Француска имала за време нацистичке окупације почетком четрдесетих година XX века, о настојању француских власти да прикрију и забораве сарадњу са окупаторима, о грађењу мита непосредно након трауматичног периода, о антисемитизму који је дуго присутан на француском тлу, као и о улози писца Патрика Модижана у очувању сећања на жртве Холокауста кроз судбину Доре Брудер, јунакиње истоименог дела која је у њему симбол страдалих Јевреја за време Другог светског рата. Анализирајући Модижаново трагање за њеним идентитетом, говорићемо и о препрекама на које он наилази, настојећи да кроз њен лик сачува од заборава жртве Холокауста. На крају рада изводи се закључак о важности Модижановог дела *Дора Брудер* и односу Француске према колаборацији са нацистима током Другог Светског рата.

Кључне речи: Дора Брудер, сећање, антисемитизам, Холокауст, идентитет, Јевреји, колаборација

1. Антисемитизам у Француској

Све до деведесетих година XX века грађен је мит о улози Француске у Холокаусту. Недовољна заступљеност ове теме или чак њено погрешно представљање допринели су стварању сасвим погрешне слике о том страховитом периоду у људској историји и улози француског народа и ондашњег режима у њему. Антисемитизам није од недавно присутан на европском тлу, већ је вековима и те како одговоран за многа дешавања која су мењала историју Јевреја. Пре 1791. године Јевреји у Француској подвргнути су истом антисемитском третману као и широм Европе, који је укључивао погроме, антисемитске побуне, гетоизацију итд, иако их је у Француској у том периоду било јако мало, свега четрдесетак хиљада. Доласком Наполеона на власт Јеврејима у Француској враћена су многа права и они се неколико наредних деценија постепено асимилију са француским народом, укључујући и признавање држављанства за више од четрдесет хиљада њих. Присутни су у свим сферама друштва, многи од њих били су веома уважени универзитетски професори, уметници, аутори, а у њиховим се рукама налазио и огроман капитал. Антисемитизам доживљава свој врхунац у Другом светском рату. Не треба наглашавати да је врховни циљ нацистичке Немачке потпуно истребљење Јевреја које је почело њиховом елиминацијом из јавног живота и постепеним одузимањем права и добара, да би резултирао највећим геноцидом у новијој историји човечанства у коме је и Француска имала значајну улогу. Отворена мржња према Јеврејима последица је слике коју је о њима имала читава западна Европа. Представљали су претњу због огромног богатства који су поседовали и о њима су постојали многобројни стереотипи. Ослањајући се на

1 cikote53@gmail.com

стереотипне слике Јевреја у Француској је организована чувена изложба *Јеврејин и Француска* из 1941, која приказује човека са изразито великим носем и кратким, меснатим прстима који симболишу јеврејску грабљивост.

Чињеница да је француска влада сарађивала са нацистима била је табу тема до 1990-их година. Уметност у било ком облику и медији, који су неоспорно постали главни преносиоци историјске поруке, дуго нису приказивали Холокауст веродостојно. Чини се да је колективна амнезија била одговор на колаборационистички карактер Вишијевске владе. О Француској је створен мит као о земљи отпора. Свако помињање њеног учешћа у погрому Јевреја доводило је у питање самоизграђени идентитет њеног народа. Главни вишијевски пропагандни мото био је „Француска Французима” који је заменио идеале Француске револуције „слобода, једнакост, братство”. Учешће француских државних органа у чињењу злочина над Јеврејима (учешће у Коначном решењу које је договорено почетком 1942. године) дуго је остајало у зони колективне амнезије, али је истовремено постављало и проблем тумачења догађаја током Другог светског рата у контексту француског националног идентитета, односно проблем помирења темељних вредности француске нације као политичке заједнице грађана с колаборацијом и односом према Французима јеврејског порекла, као и свим другим Јеврејима који су у предратној Француској потражили уточиште. Одговор је било горепоменуто стварање мита о Француској као земљи отпора. Мит о масовном победничком Покрету отпора пласира слику државе са невеликим бројем колаборациониста и зликоваца, а Трећа република није одговорна за учињене злочине, све до 1995. године када је француски председник Жак Ширак упутио јавно извињење у име Француске због почињених злочина над Јеврејима у Другом светском рату:

Тешко је говорити о тим временима и због тога што су ти мрачни тренуци заувек упрљали нашу историју, што представљају увреду за нашу прошлост и наше традиције. Да, истина је да су злочиначком лудилу окупатора помагали Французи и Француска држава. Француска, земља просветитељства и Декларације о правима човека, земља добродошлице и азила, тог дана учинила је нешто непоправљиво. Није одржала своју реч и оне које је штитила испоручила је њиховим целатима. [...] Преносити сећање јеврејског народа, сећање на патње и концентрационе логоре, сведочити још и још. Признати огрешења прошлости и огрешења државе. Не сакривати мрачне тренутке наше историје. [...] Засигурно, било је грешака које су почињене, било је престапа, постоји колективно огрешење. Али, постоји и Француска, једна идеја Француске, усправне, великодушне и верне својим традицијама и свом духу.²

Током периода Окупације Вишијевски режим донео је више деградирајућих закона о укидању права Јевреја. Започета је њихова елиминација из јавног живота, бесплошtedно одузимање добара, забрана бављења одређеним занимањима, одузимање држављанства француским Јеврејима, од којих су га многи стекли борећи се у Легији части. Управо је јула 1940. године, само месец дана након проглашења Вишијевског режима и ступања Петена на власт, донесен закон о денатурализацији. Исте године донет је и статут који забрањује Јеврејима обављање јавних функција, као и бављење одређеним занимањима, на пример новинарством, професуром, вођењем предузећа итд, као и закон који наређује моментално интернирање „страних држављана јеврејске расе”. Као што је предвиђено конвенцијом између Немачке и Француске, француска полиција извршава

2 Цео говор у оригиналу може се наћи на интернету, а у списку литературе наведен је линк преко кога се може приступити говору Жака Ширака.

наређења нацистичких власти о хапшењу свих Јевреја, укључујући и децу и њихово одвођење у концентрационе логоре попут Гирса (Гурс) и многих других. Неки од деградираних наређења и забрана које су наметнуте Јеврејима од стране нацистичке Немачке јесу: забрана поседовања радио-пријемника, полицијски час у периоду између осам сати увече и шест сати ујутру и забрана пресељења, наметање ношења жуте звезде (сви су Јевреји били у обавези да носе жуту звезду, почев од деце од шест година), забрана употребе телефона и јавних говорница, забрана одласка на јавна места и у продавнице осим у периоду између петнаест и шеснаест часова поподне, стављање „јеврејског” печата на личне карте итд.

Француска је темељно спроводила ове дискриминаторне мере и наставила да учествује у рацијама великих размера. Први конвој за Аушвиц у коме се налазило око хиљаду Јевреја, већином француских, кренуо је 27. марта 1942. године. Следећа велика рација, позната као *Ла рафле ду Велодроме д'Хивер*, спроведена је 16. и 17. јула 1942. године у Паризу када је ухапшено више од дванаест хиљада Јевреја, укључујући и децу свих узраста, и одведено на велодром где је држано у нехуманим условима, а потом одатле одведено у логоре. Остале велике рације догађају се у Бордоу, Рену, Анжеу итд. Лишавање идентитета, одузимање одеће, шишање, само су неки од начина на који су нацисти желели да од Јевреја направе нижу врсту. Погрешно је рећи да је и цео француски народ, а не само влада, учествовала у прогону Јевреја. Рације које су се дешавале током 1942. године изазвале су јавне протесте цркве због насиља над невиним људима. Уосталом, црква је учествовала у сакривању јеврејске деце у католичким школама и интернатима, преобраћујући их у католицизам како би их сачувала сигурне смрти. Једна од њих била је и Дора Брудер која се у верском интернату крила неколико месеци и којој је овај рад посвећен.

2. Чување од заборава – главни циљ Патрика Модижана

Рођен 1945. године, Патрик Модижано припада генерацији која није упознала ужасе геноцида и Другог светског рата, али је сведок огромних размера њихових последица на друштво, човечанство уопште. Како и сам има јеврејске корене, Модижано своје дело посвећује феномену заборава које се уткало у француско друштво након завршетка рата. Након прве послератне деценије, у француском друштву наступила је фаза само делимичног суочавања са вишијевском сарадњом са нацистима. Већ крајем педесетих година сећање на Други светски рат улази у нову фазу. Усваја се поједностављена представа о националном херојству и жртви француског народа поднета у борби против нациста. Глорификује се и наглашава само улога Покрета отпора, а места за приче о Вишијевској Француској, колаборацији и саучесништву француских грађана и о фашистичким тенденцијама које су постојале у француском друштву није било. Управо поводом овог периода Модижано осећа одговорност коју су осећали и многи други аутори и којој је недостајало званично признање све до средине шездесетих година када почиње да пише своја прва дела која добијају историјски карактер и актуализују многе од прећуткиваних и избегаваних тема Другог светског рата. Бес и љутња која се може осетити у његовим првим романима усмерена је на дисфункцију колективног сећања. Он жестоко упућује позив француском друштву које окривљује за нерешене спорове из не тако давне прошлости. Његов први роман *Место за звезду* који је објављен 1968. године наговештава генерацијску промену у третирању рата, а у центар интересовања ставља се судбина Јевреја у Француској

што је тада било у супротности са књижевним прекупацијама. Требало је да прођу године да би се интересовање за ову тематику обновило.

Одлика његовог стварања јесте општа кохерентност између тридесет дела које је до данас написао и која међусобно резонују и имају смисла као целина. У својим делима, односно у целини коју она формирају, Модижано се бави феноменом заборављања и сећања. Сећање је важан елемент у давању идентитета једној особи, зато Модижано придаје велики значај управо прошлости јер се личност формира кроз акумулацију личних искустава, а сећања доказују да су се она заиста догодила. Модижанов идентитет обликовали су губитак брата и неслагање у породици. Он наводи читаоца да се бори против заборављања јер, ако је заборав инхерентан животу, за Модижана он представља скандал јер са собом односи оно што је обележило историју модерне цивилизације.

Модижано инсистира на чињеници да „обнова“ долази понављањем пре него измишљањем нечега новог. Његово је дело обележено и феноменом нестанка. Стална је тема послератни Париз у шездесетим годинама, људи чији је идентитет нејасан и људи који напросто нестају. Он у својим делима умножава властита имена, евоцира њихове судбине, не докучивши до краја њихов живот, као што је случај са делом *Дора Брудер*. Аутор не успева у свом подухвату да докучи шта се десило са девојчицом у периоду између њеног бекства из католичког интерната и њеног одвођења у логор. Прошлост је неухватљива и стога Модижаново дело одликује недореченошћу, фрагментарношћу, неуспели покушаји њене реконструкције, немогућношћу утврђивања чињеница што се осликава и кроз дистрибуцију речи и реченица, празнине, пасусе и међупростор, упитнике који доводе у питање кредибилитет онога што је управо речено.

У Модижановом делу могу се разграничити два периода неједнаке дужине – први представља почетак његовог књижевног пројекта и одликује се експресионистичком естетиком. Дела *Place de l'Étoile* (1968), потом *Ronde de nuit* (1969) и *Les Boulevards de ceinture* (1972) представљају прву Модижанову трилогију која се бави темом Окупације. Други период обухвата сва дела објављена од 1975. године. У овом периоду његовог стварања преплићу се разни циклуси: истраживачки романи, романи сећања, аутобиографски романи, аутобиографске приче, дела аутофикције.

Како је прошлост свеprisутна у његовим делима, она почиње да прогања писца који себи поставља задатак да је реконструише и упушта се у истраживачки поход, користећи све могуће писане изворе, али се не зауставља на томе. Модижано у делу *Дора Брудер* није пуки приповедач или истраживач. Он се у потпуности предаје свом задатку, сакупљајући и износећи сва документа и информације до којих је дошао, али уноси и велику количину имагинације и личних осећања. Прошлост и њени злочини и недела преносе се и превазилазе једноставно сећање које се чува. Они постају таласи трауме чије порекло није лако одагнати, а бол оживљава како писац, руковођен својим интимним потребама, долази до догађаја које повезује са својим оцем. Ово се одражава и на његов специфични књижевни поступак који неки дефинишу као „емпатичну дистанцу”.

3. Дора Брудер у вихору Холокауста

Руковођен својим интимним потребама, као и главним задатком који поставља његово писање – чување од „друге смрти” односно заборављања, Модижано се упушта у вишегодишњу потрагу за оним што се догодило младој јеврејској девојци

несталој у Холокаусту. У време када Модижано пише *Дору Брудер*, а то је почетак деведесетих година XX века, у Француској је већ наступила нова фаза у политикама сећања на Други светски рат. Присутно је оштрије сукобљавање са прошлошћу и временом Вишијевског режима као и покретање судских процеса против ратних злочинаца. Ово се одражава на целокупно стварање, а промена је највише видљива у кинематографији која доноси много филмова са тематиком Холокауста.

Овај је роман писан у временском распону од осам година, током којих је Модижано обавио бројна архивска и теренска истраживања која је преточио у књижевну наративу. Аутор је мотивисан кратком новинском информацијом коју су објавили Дорини родитељи у децембру 1941. године и упушта се у детективски задатак који га одводи у многе рукавце којима се контекстуализује Дорина судбина. Један детаљ из новинског огласа који је иницирао читаву потрагу привукао му је посебну пажњу, а то је адреса породице Брудер која је дала оглас – „Булевар Орнано 41, Париз”, место близу ког је Модижано често пролазио са својом мајком као дечак. Подстакнута, дакле, и личним интересима, Модижанова сећања продиру у текст и преплићу се са основним током приче. Нарација повремено временски и тематски исклизива из свог основног тока, откривајући нам Модижанова сећања на период одрастања без оца и ретке тренутке које је са њим доживео као и оно што је његов отац доживео током Окупације, а који га нагоне да помисли да су се Дора и он можда у неком тренутку срели.

Модижано се суочава са оскудношћу доступних информација и података, а откривањем ретких историјских докумената и њиховом интерпретацијом и контекстуализацијом он постепено проширује и продубљује представу о времену у ком је живела Дора Брудер. Он истовремено приповеда и много већу причу – ону о положају јеврејске заједнице у Француској за време окупације. Интригиран Дориним бекством из интерната, Модижано покушава да реконструише догађаје који су му уследили. Шта се десило након њеног бекства, како је проводила дане, где се скривала, са киме се дружила? На сва ова питања Модижано (2014: 140) не успева да пронађе одговор и завршава свој роман следећим речима:

Nikada neću saznati kako je provodila svoje dane, gde se skrivala, u čijem se društvu nalazila onih zimskih meseci posle svog prvog bekstva ili kada je, u proleće, ponovi iščezla na nekoliko sedmica. I tu je njena tajna. Mala i dragocena tajna koju dželatni, naredbe, vlast koja se zove okupacijom, zatvori, kasarne, logori, istorija ili vreme – sve što nas prlja i razara – nikada nisu bili kadri da joj ukradu.

Зна се да је Дора побегла из интерната у децембру 1941. који је, како Модижано (2014: 53) приповеда, био најтежи месец у години за јеврејски народ у Француској:

Taj poslednji mesec u godini bio je najmračniji i najteži period koji je Pariz preživljavao od početka okupacije. Nemci su zaveli policijski čas od 8. do 14. decembra, od šest sati uveče kao odmazdu zbog dva atentata. Potom je 12. decembra usledilo hapšenje sedam stotina francuskih Jevreja, a 15. decembra uvođenje novčane kazne za Jevreje od milijardu franaka. U zoru istog dana, sedamdeset talaca streljano je na brdu Valerijan. Naredba prefekta policije od 10. decembra pozivala je Jevreje francuskog i stranog državljanstva iz Senskog departmana da se podvrgnu povremenim proverama uz pokazivanje lične karte sa pečatom „Jevrejini”. Svaka promena adrese morala se u roku od dvadeset i četiri sata prijaviti komesarijatu, a od tada njima je bilo i zabranjeno da se kreću izvan Senskog departmana. Već od 1. decembra, Nemci su uveli policijski čas za osamnaesti arondisman. Nakon šest sati uveče, više niko nije mogao tu da proдре. Metro stanice bile su zatvorene, a među njima i stanica Simplon, ona pored koje su stanovali Ernest i Cecilija Bruder (Dorini roditelji). U ulici Šampione, sasvim blizu njihovog hotela, bačena je bomba.

Говори се и о циркулару из јуна 1942. који се односи на судбину Јевреја који нису носили жуту звезду. Између приповедања о Дори Брудер, Модижано умеће и епизоде о другим Јеврејима који су завршили на исти начин. Уз помоћ једног пријатеља из Њујорка, Модижано успева да пронађе документ из некадашњег генералног савеза Јевреја у Француској у коме се саветује да због узастопних бежања Доре Брудер она буде смештена у неки поправни дом за децу.

О беспоштедном уништавању јеврејске заједнице сведочи нам и случај Дориног оца кога заслуге због служења у легији части нису спасиле од смрти у логору. Наиме, Ернест Брудер Јеврејин је аустријског порекла који се у својим двадесетим годинама доселио у Француску. У реконструисању његовог живота, Модижано се и сам мислима враћа у шездесете године XX века када је и сам боравио у аустријској престоници и обилазио места која су некада настањивали бечки Јевреји. Чини се да је Модижано са мање потешкоћа дошао до података којима је успео да реконструира један део Ернестовог живота. Он покушава да реконструира могућа стратишта на којима се Ернест борио, гушећи побуне на страни Француске. Зна се да је у току служења легији части рањен и да је то вероватан разлог његовог отпуштања из ње, али се чини да то никога није занимало. Модижано (2014: 23) лако утврђује да Ернест није добио инвалидску пензију нити француско држављанство због својих заслуга:

Čak mogu da utvrdim da mu nisu dali invalidsku penziju. Nije dobio ni francusko državljanstvo. Jedan jedini put kada sam video da se pominje njegovo ranjavanje je na nekom od evidencijskih listića kojima se služila policija za svoje pretrese u vreme okupacije.

Из свог истраживачког подухвата Модижано нам доноси не само архивска документа већ евоцира и усмена сведочења која је прикупио од људи који су познавали Дору. У свом настојању да прескочи временски јаз који зјапи између докумената и њиховог тумача, Модижано ступа, између осталог, у контакт са преживелом рођаком породице Брудер од које, поново, добија сам оскудне податке о Дориним родитељима, о њиховом животу пре рата и мањи број биографских података о самој Дори. Он такође упознаје и једну особу која је у детињству боравила у истом интернату као Дора, али су њена сећања скромна и остављају аутора без нових открића. Попут врсног историчара, Модижано приступа полицијским извештајима, школским архивама, новинским чланцима, али своје истраживање употпуњује несвакидашњим поступком. Он се, наиме, окреће Паризу и његовим улицама и просторима за које верује да чувају сећање на прошлост. Креће се улицама и местима којим се Дора кретала, али од ондашњег Париза скоро да ништа није остало. Скоро ништа не чува успомену на животе људи који су у њему живели и бивствовали за време окупације и Модижано (2014: 36) наилази само на празнину:

Kažu da mesta života čuvaju neki lagani otisak osoba koje su ih nastanjivale. Otisak u vidu udubljenja i ispučjenja. Za Ernesta i Ceciliju Bruder, rekao bih, u vidu udubljenja. Uvek sam imao onaj doživljaj odsustva i praznine kad bih se našao na mestima gde su oni živeli.

Из периода окупације скоро више ништа није остало, све је систематски уништено како не би задржао траг злодела која су почињена, од докумената до места на којима је Дора проводила своје дане. У недостатку материјалних доказа који би Модижану помогли да реконструира догађаје и оживи емоције своје јунакиње, он се окреће имагинацији, али не измишља, те у делу често можемо срести реченице и изразе који доводе у питање приповедачеву поузданост и наглашавају хипотетички карактер његових претпоставки, као и немогућност налажења

одговора. Честе су реченице попут „Како да знам?“, „Ко зна?“, „Претпостављам...“, „Питам се...“ итд. Преко пола века прошло је од догађаја које аутор жели да реконструише и деценије су прекриле стварност окупираног Париза. Интернат „Светог срца Маријиног“ одавно је срушен, а од великог саборног логора Дранси остала је само табла „Дранси, Роменвил“. Једино су још објекти затвора Турел, у којем је Дора боравила пре транспорта у Дранси, још увек били на месту, опасани зидовима на којима пише „Војни круг. Забрањено снимати и фотографисати.“ Модижано (2014: 127) каже: „Izgledalo mi je da se više niko ničega ne seća. Iza zida prostire se po mañs land, pojas praznine i zaborava.“ Време је обрисало многе трагове времена окупације и прети да покида везе између времена када је Модижано писао овај роман и оног времена у ком је Дора живела. Чини му се да је он једини који покушава да успостави релацију између ова два тако различита периода:

Usred svog tog svetla i žurbe, jedva mogu poverovati da sam u istom gradu u kome je Dora Bruder živela sa svojim roditeljima, a i moj otac kada je imao dvadeset godina manje nego ja sad. Imam utisak da sam jedina spona između Pariza onog vremena i ovog sada, jedini koji se seća svih pojedinosti. Ima trenutaka kada se veza tanji i прети да се поклада и других већери када ми данашњи град изгледа као скриве слика јучерашњег. (Модијано 2014: 47)

Почетак истраге инициран је детаљем који је Модижану привукао пажњу, као што је већ поменуто, а то је булевар Орнано који аутора асоцира на детињство и шетње са мајком онуда. Он се идентификује са Дором. У нарацији се стално преплићу нити Модижанових сећања и емоција које му непрестано сметају у потрази. Сведочанства, информације и документа до којих долази не помажу му толико у доношењу нових сазнања и закључака, колико покрећу и евоцирају лична искуства. Адресе које је Дора посећивала подсећају га на улице којима је и сам пролазио и на људе које је познавао, а Дорино бекство враћа га у године његове младости, када се и сам усудио на тај корак: „Sećam se snažnog uzbuđenja koje je proizvelo moje bežanje od kuće u januaru 1960. – tako snažnog da mi se čini da sam retko osetio slična“ (Модијано 2014: 74).

Најинтензивнија сећања која аутору буди ова истрага јесу сећања на оца. Ходници зграде суда, у коју је Модижано дошао по дозволу за добијање Дорине крштенице, буде му сећање на ходнике болнице у којој је његов отац лежао на самрти. Немогућност проналажења Дорине крштенице асоцирају га на тренутак када је дошао да види свог оца и изгубио се у бесконачним ходницима болнице који подсећају на лавиринт и тако пропустио да види свог оца последњи пут:

Sličan događaj desio mi se dvadeset godina ranije. Sznao sam da je moj otac smešten u bolnicu Pitije-Salpetrijer. Nisam se sreo sa njim od svoje mladosti. Odlučio sam se dakle na nenadanu posetu. Sećam se da sam satima lutao po toj ogromnoj bolnici. Ulazio sam u vrlo stare delove zgrade, u zajedničke spavaonice sa nizovima kreveta, raspitivao se kod bolničarki koje su mi davale protivrečna obaveštenja. Na kraju, posumnjao sam i u samo prisustvo svoga oca... Kružio sam kaldrmisanim dvorištem sve dok nije pala noć. Nisam mogao da pronadem oca. Nikad ga više nisam video. (Модијано 2014: 16)

Овде аутор успоставља јасну везу између та два догађаја, наглашавајући немогућност проналажења докумената круцијалних за његову истрагу, сумњајући чак и у њихово постојање. Говори како му се чинило да је један од службеника у матичарском одељењу „stražar zaborava zaduženih da čuvaju kakvu sramnu tajnu i da onemoguće svakoga ko želi da otkrije i najmanji trag postojanja nekog bića“ (Модијано 2014: 15).

Модијано покушава да успостави везу која је могла постојати између Доре и његовог оца. Сазнавши за Дорино хапшење у фебруару 1942. Модижано се сетио догађаја који му је отац у једном од ретких разговора испричао. Истог је месеца и он ухапшен приликом претреса на Јелисејским пољима. У марици је приметио једну девојку приближних година као Дора. Модижано је помислио, чак и пожеleo да та девојка буде Дора Брудер: „Skoro sam poželeo da su im se putevi ukrstili te zime 1942. Koliko god da su njih dvoje bili različiti, našli su se te zime u istoj kategoriji odbačenih” (Модијано 2014: 60). Осим ових сећања, појављују се и она из 1962. године. Ради се о улици Грефул у којој се за време рата налазила Полиција за јеврејска питања, а нараторова мајка играла је у позоришту Мишел који се налази близу те улице. Модижано је често чекао своју мајку на вечери у ресторану у улици Грефул.

Цело Модижаново дело, како је већ речено, у служби је против заборава, против заборавања једне заједнице, почињених злочина и идеологије која је тај злочин инспирисала. У његовим пројектима евидентирања страдања видљива је имплицитна потреба да се спречи „друга смрт” жртава која постаје неминовност времена. Он се ослања на моћ књижевности да сачува сећање, а само његово дело постаје траг и архив.

Дора је парадигма страдања француских Јевреја. Модижанов поступак има за циљ да универзализује Дору, да од ње направи фигуру која може да симболизује жртве Холокауста. Дешава се да наратор прелази са евокације младе девојке на људе који су доживели сличну судбину. Наводи имена других девојака и жена које су истог дана као и она отишле из затвора Турел у правцу Аушвица.

U avgustu su hapšenja postala sve učestalija. Žene nisu više prolazile kroz Depo, odvodili su ih право u Turel. Spavaonice za dvadeset osoba primale su tada duplo više. U tom stešnjenom prostoru vrućina je gušila, a strah rastao. Shvatile su da je Turel samo prolazna stanica odakle su svakog dana mogle da odu u nepoznatom pravcu. Već su dve grupe Jevrejki, od po njih stotinak, otišle u logor Dransi 19. i 27. jula. Među njima je bila i Raca Izraelović, osamnaestogodišnja Poljakinja, koja e došla u Turel istog dana kad i Dora, a možda i istim zatvorskim vozilom. Ona je bez sumnje bila i njena cimerka u zatvorskoj spavaonici. (Модијано 2014: 137)

Како је Модижанова истрага одмицала, све је више било информација, података и сазнања. Попуњавају се празнине у дискурсу, али се и преиспитује оно што архиве не говоре, оно што је неизвесно. Модижано акумулира све више сазнања и претпоставки, али се суочава и са недовољношћу ретких докумената до којих је успео да дође, а који сведоче о страдањима и ужасима, о разорним животима и судбинама. Наратор је успео да дође до венчаног листа Дориних родитеља (Модијано 2014: 24), странице из регистра верског интерната Свето срце Маријино (Модијано 2014: 33), делова из регистра комесаријата и затвора (Модијано 2014: 72–110) итд. Међутим, Модижану се на путу ка остварењу намере постављају препреке, те му је, како каже, требало четири године да открије тачан датум рођења Доре Брудер. Многе ствари које Модижано није успео да докучи остају на нивоу претпоставки, попут оне о Дорином боравку у Турелу: „Kada li su i zbog čega tačno poslali Doru Bruder u Turel? Pitam se postoji li neki dokument, neki trag koji bi mi dao odgovor. Ostale su samo pretpostavke” (Модијано 2014: 58)

Несумњиво су Модижанове констатације о затуреним и уништеним документима, о срушеним и избрисаним местима мучења и страдања, имплицитна критика и француске политике сећања на Холокауст, која је у време писања овог дела још увек била готово непостојећа. Модижано не жели да дозволи да људи

буду сврстани у категорију „неидентификованих особа”. Он на себе преузима задатак чувара сећања. У више наврата наглашава да су документа уништена:

Verujem da će zauvek ostati anonimne, i ona i ostale senke uhapšenih te noći. Ljudi iz policije za jevrejska pitanja uništili su svu evidenciju, sve zapisnike sa saslušanja tokom pretresa, kao i sa pojedinačnih hapšenja na ulicama. Da mene nema da o tome nešto napišem, ne bi ostalo nikakvog traga o prisustvu te neznanke i mog oca u policijskim kolima, u februaru 1942. na Jelisejskim poljima. Ničega više osim bića – umrlih ili preživelih – koja se stavljaju u odeljak „neidentifikovane osobe”. (Модијано 2014: 61–62)

Уништена су скоро сва компромитујућа документа која су могла послужити као доказ за почињена недела. Са Модијанове тачке гледишта, ово уништење има ефекат спречавања постојаности прошлости и њеног проширења у садашњост. Једино што се може урадити да се жртве сачувају од заборава јесте писање. Модијанова истрага утолико је тежа што, како он каже, обични људи као што су Дора и њени родитељи не остављају много трагова за собом.

Bile su to osobe koje ne ostavljaju za sobom duboke tragove. Skoro anonimne. One se ne odvajaju od nekih pariskih ulica, nekih delova predgrađa u kojima sam slučajno otkrio da su stanovali. Sve što znamo o njima svodi se na jednu prostu adresu. I ta topografska istinitost u suprotnosti je sa onim što nećemo nikad saznati o njihovim životima – sa belinom, zbirom nepoznanica i ćutnji. (Модијано 2014: 25)

Од званичних је докумената мало шта остало, уништено је на десетине хиљада записника о особама које су хапшене за време рација, али Модијано наилази на стотине писама упућених тадашњем префекту на које нико никада није одговорио: „Они којима су упућена нису се обазирали на њих, а сада ми, који још нисмо били рођени у оно време, поставјемо и њихови примаоци и читачи” (Модијано 2014: 81).

Хронолошки ред малобројних доступних биографских података о Дорином животу обележен је бројним резевима – то су цели месеци у којима није оставила трага, као онда када је побегла из верског интерната Свето срце Маријино у децембру 1941. до априла 1942. када се вратила у родитељски дом. Ови празни простори, као што смо напоменули, омогућавају Модијану (2014: 86) да употреби имагинацију:

U toku ta četiri meseca ne zna se gde je Dora bila, šta je radila, ni sa kim se vidala. Nisu poznate ni okolnosti pod kojima se ona opet obrela u „materinskom domu”. Sopstvenom odlukom ili nakon što je saznala da joj je otac uhapšen? Ili tako što su je ulovili na ulici nakon što je Brigada za maloletnike podigla poternicu za njom?

Модијано у свом темељном истраживању одлази чак до најмањих ситница и покушава да прати временске прилике у периоду када се Дори губи траг како би покушао да одагна где је могла провести то време:

Jedini način da Doru Bruder ne izgubimo potpuno tokom ovog perioda biće praćenje saopštenja o vremenskim promenama. Prvi sneg je pao 4. novembra 1941, Zima je započela sa jakom hladnoćom 22. decembra. Temperatura se još niže spustila 29. decembra i prozorska okna su se prekrila tankim slojem leda. Počevši od 13. januara, nastale su sibirске hladnoće. Voda se zamrzavala. To je trajalo neke četiri sedmice. Sunce se pojavilo nakratko 12. februara, kao neka vrsta stidljive najave proleća. Trotoari su bili pokriveni nanosima snega koji je postajao crn pod nogama pešaka i pretvarao se u blato. Baš tog 12. februara uveče, moga oca je uhapsila policija za jevrejska pitanja. Sneg je pao ponovo 22. februara. Sve obilniji, vejaо je 25. februara. Posle devet sati uveče, 3. marta, prvo bombardovanje predgrađa. U Parizu, stakla su podrhtavala... (Модијано 2014: 86)

4. Закључак

Модијано на неки начин доживљава неуспех у свом истраживачком задатку јер стотину страница ове књиге посвећене прецизном и педантном истраживању спровођеном током неколико година нису успеле да открију тајну Доре Брудер, нити да исцрпно прате њен живот. Упркос његовим когнитивним и имагинативним напорима, он до самог краја није успео да оствари жељену блискост са Дором. Фрагменти сећања и података које је аутор успео да прикупи остају недовољни. Уместо потпуног урањања у свет Доре Брудер, остаје Модижанов текст као пораз у тој намери и несавладива дистанца између њега и његове јунакиње што је он и сумирао у последњем пасусу свога дела цитираном у другом поглављу. Ипак, неоспоран је значај који Модижаново дело има у очувању колективног сећања за које се он кроз свој књижевни рад борио. Његова уметничка обрада теме Холокауста, овог трауматског средишта модерне цивилизације, заувек га истиче као поборника против заборава. Због чињенице да је и сам био јеврејског порекла, теме нацистичке окупације и антисемитизма прожимају скоро читав Модижанов опус што га истиче као поборника за очување сећања на жртве под нацистичком окупацијом. Због своје заслуге награђен је Нобеловом наградом за књижевност.

ЛИТЕРАТУРА

- Баптист 1999: R. Baptiste, *Figures de l'Occupation dans l'oeuvre de Patrick Modiano*, Paris: L'Harmattan.
- Бланкмен 2009: B. Blanckeman, *Lire Patrick Modiano*, Paris: Armand Colin.
- Модијано 2014: P. Modijano, *Dora Bruder*, Novi Sad: Akademska knjiga.
- Русо 2007: H. Rousso, *Le Régime de Vichy*, PUF.

ИНТЕРНЕТ ИЗВОРИ

- „Allocution de M. Jacques CHIRAC, Président de la République, prononcée lors des cérémonies commémorant la grande rafle des 16 et 17 juillet 1942.” <<http://www.jacqueschirac-asso.fr/fr/wp-content/uploads/2010/04/Comm%C3%A9moration-rale-Juillet-1995.pdf>>, 18. 1. 2022.

A LA RECHERCHE DE DORA DANS LE ROMAN DORA BRUDER DE PATRICK MODIANO

Résumé

Cet article traite du rôle que la France a joué pendant l'occupation nazie au début des années quarante du XXe siècle, des efforts des autorités françaises pour dissimuler et oublier leur coopération avec les occupants, de la création d'un mythe immédiatement après la période traumatisante, de l'antisémitisme longtemps présent sur le sol français, ainsi que le rôle de l'écrivain Patrick Modiano dans la préservation de la mémoire des victimes de la Shoah à travers le destin de Dora Bruder, l'héroïne de l'ouvrage du même nom, qui y est le symbole des victimes juives de la Seconde Guerre mondiale. En analysant la recherche de Modiano pour son identité, nous parlerons également des obstacles qu'il rencontre en essayant de sauver les victimes de l'Holocauste de l'oubli à travers son personnage. À la fin de l'article, une conclusion est tirée sur l'importance de l'œuvre de Modiano *Dora Bruder* et sur l'attitude de la France envers la collaboration avec les nazis pendant la Seconde Guerre mondiale.

Mots-clés: Dora Bruder, mémoire, antisémitisme, Holocauste, identité, Juifs, collaboration